

המשבר הרך, או: קיימות ואנושיות

אילון שוורץ

מהו משבר סביבתי? זוהי, כמדומני, השאלה שעומדת בבסיסו של כל ניסיון ליצור פוליטיקה תקפה של שינוי סביבתי. אלה שרואים בקיימות את הפתרון הפוליטי למשבר הסביבתי, מגדירים אותו לרוב כמשבר בו החברה מסרבת לקבל את הטיעון שקיים גבול לצמיחה. הדוגלים בקיימות טוענים שאנו מחסלים את מחצבינו הטבעיים על ידי שימוש מיותר והרסני, שמערכות אקולוגיות המאפשרות קיום חיים קורסות, ושאנו חוצים במהירות את גבול קיבולת הפלנטה. קיימות דורשת הסטה תרבותית מאופטימיות טכנולוגית, שלפיה הצליחה החברה האנושית להתעלות מעל התלות שלה בעולם הטבע, אל אחריות סביבתית, המבינה שהשגשוג הכלכלי של התרבות קשור באופן מהותי לבריאות האקולוגית של הטבע.

מובן מאליו שקיימות מצריכה שינוי רדיקאלי בחברה. היא מצריכה שינוי בכלכלה, מכלכלה של צמיחה לכלכלה שמודעת לגבולותיה ופועלת בהתאם להם. מתבקש גם שינוי מהותי ביחסים בין מדינות העולם, הבא עם ההכרה שכולנו משפיעים על הבריאות האקולוגית של הפלנטה, ולכן אנו מוכרחים לבנות יחסים של אמון ושיתוף פעולה הדדי על מנת שנוכל לשרוד. יידרש גם שינוי ביחסים בין עשירים לעניים, עם ההבחנה שאי-צדק חברתי אינו רק עניין חברתי, אלא עניין סביבתי. עוני, כמו גם חמדנות, היא האדמה הפורייה בה נובטת ההידרדרות הסביבתית. לבסוף, קיימות קוראת לחשיבה מחדש על המבנים הבסיסיים של הדמוקרטיה, מאחר והיא מציבה בפנינו את האתגר של חשיבה במסגרות זמן ארוכות יותר מאשר אלו שמאפשרות המסגרות הדמוקרטיות העכשוויות. וזוהי כמובן רק רשימה חלקית.

ועדיין, אני מוצא את עצמי בלתי מסופק. זאת מפני שישנה השלכה אפילו עוד יותר רדיקאלית לרעיון שהחיים האנושיים תלויים בעולם הטבע. השלכה זו טוענת שאושרו ורווחתו של האדם (human-being) במובן העמוק של המילה, תלויים בלחיות חיים המשולבים בטבע. אויר צח, הכוכבים ממעל, ריחם ומראם של פרחי הבר, הם מרכיבים נחוצים של החוויה האנושית, ולא איזשהו פינוק בורגני ואסתטי. הרעלת האוויר, המים והאדמה שלנו אינה רק משפיעה על עתידנו הפיזי, אלא גם הורסת את ההווה האנושי שלנו. הטיעון הסביבתי, לפיו חיינו משולבים בעולם הטבע, משמעותו שהפרדה בין השניים היא מתקפה על אנושיותנו כאן ועכשיו.

קיימות סביבתית אומרת שאיננו יכולים עוד להמשיך בדרך בה הלכנו עד עתה. זוהי

דרך שאינה בת קיימא. אני אומר גם שלא כדאי לנו עוד להמשיך בדרך בה הלכנו עד עתה. היא מתנגדת למהות האנושית (Dehumanizing).

אני יודע שיש אלמנט בעייתי במה שאני אומר. אני מביא כאן טיעון המדבר על מה צריכים אנשים להיות. אני מאמין שזהו טיעון בר הגנה. תרבויות דתיות, כמובן, עשו זאת מאז ומעולם, אך לדעתי לסיפור הדארוויניסטי יש פוטנציאל עצום להסברת החיבור ההדדי שלנו עם הטבע ומשמעויותיו לגבי החיים האנושיים. אבל זוהי בהחלט עמדה פחות נוחה מבחינה תרבותית מאשר זו המסבירה את המשברים הסביבתיים כהרס התשתית הסביבתית הפיזית בה תלויה ההישרדות האנושות.

למרות זאת, אני חושב שאנשים רבים יודעים שהטיעון שלי הוא נכון – שזיהומו של נחל הירקון אינו נוגע רק לאובדן מקור מי שתייה טריים. הזיהום נוגע למשהו הרבה יותר חמור: אובדן האנושיות שלנו ואובדנה של תחושת החיבור שלנו עם העולם היחידי שיכולים אנו לקרוא לו ביתנו.

ביטויה של תחושת האובדן, האלימות, חוסר האנושיות – כמו גם ביטויו של הצד השני – שמחת הקיום הפיזי, הריחות, הקולות והמראות של חיים בריאים, נראים לי לא פחות חשובים מהבנת האסון המתקרב. מדובר פה באהבה ואובדן, ולא רק בדילול מסיבי וכללי של משאבים. ואני מאמין שקיימת אותה מידה של תמיכה פוליטית בחזון האנושי הזה כמו במניעת האסון המתקרב. אולי יותר. תמונתה של חברה טובה נוגעת ללב הרבה יותר מהתחזית העגומה של שואה אקולוגית.

השאלה שעליה אינני יודע לענות היא, האם המושג של קיימות מכיל בתוכו את הכוח ליצור תמונה של החיים הטובים. אני עדיין חש שנקודת ההתחלה של הצבת גבולות על הצמיחה לוכדת אותנו בתוך דיון חומרני של איך למנוע הרס סביבתי, ולא איך להחזיר לחברה את אנושיותה. עול ההוכחה נמצא עדיין על הקיימות, שעליה להתעלות מעל נקודת הפתיחה ההתחלתית שלה ולהראות שהיא יכולה ליצור דיון אמיתי על מקומו של עולם הטבע בתפישתנו את החיים הטובים. בלי זה, נראה לי שמחסירה הקיימות מניתוח של המשבר את המסר המרכזי של הסביבתנות (environmentalism): אנחנו, במובן הכוללני ביותר של המילה, כולנו קשורים זה לזה בהדדיות, והדבר נותן מובן מחייב ועמוק לאופן בו אנו חיים את חיינו.